



15.10.2024

## תשתית מחקרית של הפדגוגיה בגיל הרך

### סיכום תהליך בדיקה

סיגל אחיטוב ואורית דרור

#### רציונל

מקצועות מתהווים ומתפתחים ביחסי גומלין בין פרקטיקה לבין מחקר. כך, ניתן לבחון כיצד התפתחו מקצועות כמו סיעוד, ריפוי בעיסוק, עבודה סוציאלית [ראו למשל: שפירו, ש', שרר, מ', קורין-לנגר, נ', ווייס, ע' (2002)], פיזיותרפיה [ראו למשל: אושרוב וקליינר, (2019)] ועוד. חינוך בגיל הרך הוא ענף מקצועי עצמאי ואמור להתפתח באופן דומה. כעובדות בחוג לחינוך בגיל הרך, בתכנית לתואר שני בגיל הרך ובמכון הישראלי לחינוך בגיל הרך במכללה האקדמית אורנים, אנו ממוקמות בצומת שבין הפרקטיקה למחקר בתחום הפדגוגיה של הגיל הרך. מנקודת מבט זו נדמה לנו כי ההתפתחות של המקצוע במקרה זה היא שונה. הטענה שנמצאת בבסיס סיכום זה היא כי המחקר בתחום הפדגוגיה של הגיל הרך בישראל כמו גם המחקר אודות ההכשרה של מחנכות בגיל הרך הוא דל, והיא משתקפת דרך הנקודות הבאות:

1. יש מעט חוקרים בישראל העוסקים בפדגוגיה של הגיל הרך ובהכשרת מחנכות.
2. בפקולטות לחינוך באוניברסיטאות קיימות תוכניות הכשרה למורים בבתי ספר אך לא קיימות תוכניות הכשרה בתואר הראשון למחנכות בגיל הרך.
3. קיים כתב עת שפיט אחד בישראל העוסק בגיל הרך ומספר המאמרים המתפרסמים בו הוא מועט (ראו טבלה להלן).
4. גישות חינוכיות שמתפתחות בעולם, מוצאות ביטוי מעשי בישראל בעיקר במערכת הבית ספרית (לדוגמא: למידה רגשית-חברתית – sel, גישת הפרויקט - pbl). יש מקום לבחון את הרלוונטיות וההתאמה שלהם גם למערכות גיל רך.
5. דגמים ייחודיים של מערכת הגיל הרך הישראלית אינם נחקרים (למשל: הגיל הרך כיחידה נפרדת במערכת החינוך לעומת גנים הנמצאים במערכות בית ספריות, "הגן העתידי", היחסים בין הגן לקהילה ועוד).

#### מטרה

בדיקת נתונים אודות מצב המחקר בנושא הפדגוגיה וההכשרה בגיל הרך בישראל. זאת על מנת ליצור בסיס לדיונים עתידיים ורעיונות לקידום מעשי של הנושא.



כדי לבחון את הזיקה בין מקצוע החינוך בגיל הרך למחקר שנערך בנוגע אליו אנו מבקשות לשים את הדגש על המחקר בתחום הפדגוגיה וההכשרה. על מנת לבחון את הטענה שלנו הנוגעת למיעוט המחקרים בתחום זה, בחרנו לבדוק את סעיפים 1 ו-3 המצוינים לעיל. את סעיף 1 בדקנו על ידי חיפוש פרסומים מחקריים בפדגוגיה של הגיל הרך של כלל הסגלים בבתי הספר/פקולטות לחינוך באוניברסיטאות בישראל. את סעיף 3 בחנו דרך בדיקת המחקרים בתחום זה אשר התפרסמו בכתב עת ישראלי. כדי לבדוק אם קיים חוסר גם ברמה בינ"ל בחנו גם את המחקרים שהתפרסמו בשני כתבי עת בינ"ל מובילים בתחום הפדגוגיה וההכשרה. להלן סיכום דרכי העבודה בהן נקטנו והממצאים שהעלינו.

## דרכי עבודה

### א. סקר

כאמור, כדי לברר מה נכתב בבמות אקדמיות אודות הפדגוגיה בגיל הרך ואודות ההכשרה של מחנכות גיל רך, סקרנו שלושה כתבי עת. לקחנו בחשבון שמחקרים נוספים התפרסמו גם בכתבי עת אחרים, אך ביקשנו לבחון את אותם כתבי עת המשמשים באופן מובהק את התחום ובכך מהווים מראה המשקפת את המחקר בו. ככתב עת ישראלי בחרנו לסקור את כתב העת- "חוקרים@גיל רך" שהוא כתב העת הישראלי השפיט היחיד. בכתב עת זה, סקרנו את כל המאמרים שהתפרסמו בין 2012-2023.

בנוסף בדקנו את המחקרים שהתפרסמו בשנת 2022 בשני כתבי עת בין-לאומיים הנחשבים למובילים בתחום על פי המדדים המוכרים:

Early Child Research quarterly (100 מאמרים).

Early Child Development and care (186 מאמרים).

### אופן הסקירה

1. הגדרת תחומי חיפוש על פי תתי הנושאים הבאים: פדגוגיה, הכשרה (שני תתי הנושאים שהוגדרו מראש כמושא החיפוש), פיתוח מקצועי, תוכניות התערבות, עבודת צוות, המחנכות עצמן. ארבעת תתי הנושאים האחרונים נכללו בסקירה כיוון שהם משיקים לדעתנו לפדגוגיה והכשרה. לא נכנסו לסקירה מחקרים העוסקים בהורים, יחסי צוות-הורים, יחסי הורים ילדים והתפתחות הילד במנותק ממסגרת הגן.



פירוט תתי הנושאים והגדרתם:

**פדגוגיה** - תפיסות הגננות אודות הפרקטיקה; תפיסות עולם של מחנכות בגיל הרך וחיבור לפרקטיקה; יחסי מחנכות ילדים; תפיסת עולם של קובעות מדיניות סביב פדגוגיה; הטמעת המדיניות הנוגעת לפדגוגיה בגיל הרך; דרכי העבודה של המחנכות במסגרות הגיל הרך;

**הכשרה** - תפיסות של סטודנטיות; תפיסות של מרצים ומדריכות פדגוגיות אודות ההכשרה; מדיניות המוכתבת על ידי קובעי מדיניות סביב הכשרה; קשר בין הכשרה לשדה; תוכניות לימודים של ההכשרה.

**פיתוח מקצועי** - מחקרים אודות הפיתוח המקצועי של הצוותים לאחר ההכשרה ובמהלך העבודה.

**תוכניות התערבות** - תוכניות חיצוניות שנכנסות לתוך המסגרות. כל מה שלא מובל על ידי צוות הגן עצמו.

**המחנכות עצמן** – מחקרים העוסקים בערכים וזהות אישית ומקצועית של המחנכות.

**צוות** - יחסי צוות ומאפייניו.

2. קריאת תקצירים של כל המאמרים. במקרים בהם היו סימני שאלה - קריאת המאמרים בשלמותם.

**ב. מפגש עם בעלי עניין**

במסגרת הבדיקה נפגשנו עם גורמים מקצועיים שונים על מנת לשתף אותם בתהליך ולשמוע את חוות דעתם:

1. דר' ליאת יוספסזון בן יהושע, מנהלת מרכז הידע האקדמי במכון מופ"ת ומנהלת תוכנית הפוסט דוקטורט
2. דר' מיכל גולן, ראש מכון מופ"ת לשעבר ומומחית לפדגוגיה בגיל הרך
3. דר' אודט סלע המדענית הראשית של משרד החינוך (בפועל) ואסף שטיין מנהל תחום ייעוץ מדעי, לכת המדען הראשי, משרד החינוך
4. מפגש משותף עם אורנה פז מנהלת אגף הגיל הרך במשרד החינוך, דר' מירב תורגימן ממונה על היחידה לפיתוח פדגוגי, אגף הגיל הרך במשרד החינוך, סימה חדד, סגנית יו"ר המועצה לגיל הרך, דר' אסף לייבוביץ', מנהל תחום מדיניות באגף הגיל הרך במשרד החינוך, פרופ' דורית ארם ראש המעבדה לחקר הגיל הרך, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל אביב, פרופ' יאיר זיו, ראש החוג לייעוץ והתפתחות האדם, אוניברסיטת חיפה



**ממצאים**

**א. ממצאים העולים מהסקר**

מתוך כלל הסגלים בבתי הספר ופיקולטות לחינוך באוניברסיטאות בישראל נמצאו ארבעה חוקרים העוסקים בנושאים הנושקים לפדגוגיה ולהכשרה, ועם זאת לא מצאנו מחקרים בנושאים העוסקים בליבת הפדגוגיה. המאמרים שנמצאו בכתבי העת השונים ובחלוקה לתתי הנושאים שפורטו לעיל מפורטים בטבלה הבאה:

שם כתב העת	שנות הסקירה	מספר המאמרים שהתפרסמו בסה"כ בשנים הללו	מספר מאמרים בתחום הפדגוגיה	מספר מאמרים בתחום הפיתוח המקצועי	מספר מאמרים בתחום ההכשרה	מספר מאמרים אודות המחנכות	תוכניות התערבות	יחסי צוות
חוקרים @גיל רך	2012-2023	72	16 (16.6%)	1	5	11	5	-
Early Child Research Quarterly	2022	100	18 (16%)	-	1	2	3	-
Early Child Development and Care	2022	186	30 (18%)	1	-	-	5	-

**ב. ממצאים העולים מהפגישות עם בעלי העניין**

נראה כי קיימת שונות באשר למוטיבציה של גורמים שונים בקידום המחקר. נציגי משרד החינוך חשבו שנכון לקדם מחקרים שהמשרד רואה בהם צורך. כמו כן חשוב לקדם מחקרים בנושאים המהווים צורך עבור מחנכות הגיה"ר. עלה חשש ממחקרים שיובילו להתוויית פדגוגיות מסוימות שלא יעלו בקנה אחד עם מדיניות המשרד המאפשרת חופש פדגוגי של גננות. כיום קיימים שני אפיקים בהם מתבצעים מחקרים בהזמנת משרד החינוך: אפיק הקרנות המממנות (כדוגמת ברוקדייל) ואפיק ההתקשרות עם חוקרים מהאוניברסיטאות והזמנת דוחות מחקר. צוין ההבדל בין פרסום מאמרים לפרסום דוחות מחקר ונראה כי למאמרים יש פוטנציאל יישומי גבוה יותר.



מעט החוקרים הפועלים בתחום מתמקדים בתחומי הדעת (כמו אוריינות) ולא בחקר הפדגוגיה עצמה. לצד זאת, נערכים מחקרים המתמקדים באינטראקציות בין מחנכות לילדים.

נערכים לא מעט מחקרים שאינם מגיעים לרמת פרסום בממות שפיטות.

עלה צורך לקיים שיח בין הגורמים השונים על צרכי המחקר ובהקמת גוף שיתכלל את כל המחקרים הנערכים בתחום, יאסוף אותם וינגיש אותם לאנשי החינוך. הובעה תקווה שהמועצה לגיל הרך תוכל לקחת את זה על עצמה.

### תובנות העולות מהממצאים

1. מספר המאמרים המתפרסמים בתחום הפדגוגיה של הגיל הרך בישראל בכתב העת המרכזי בתחום הוא מועט ביותר (72 מאמרים לאורך 11 שנים).
2. אחוז המאמרים העוסקים בפדגוגיה בשנה אחת בשני כתבי העת הבינ"ל שבדקנו דומה.
3. אחוז המאמרים העוסקים בפדגוגיה בשנה אחת בשני כתבי העת הבינ"ל שבדקנו דומה לאחוז המאמרים בנושא זה שהתפרסמו בכתב העת הישראלי במהלך 11 השנים האחרונות.
4. מתוך תתי הנושאים האחרים שבדקנו בולט כי באופן יחסי קיימים יותר מחקרים על מחנכות בכתב העת הישראלי. באחד מכתבי העת הבינ"ל נמצאו שני מחקרים בתת נושא זה ובשני לא נמצאו מאמרים כלל.
5. פורסמו מאמרים בודדים בלבד (בין 0-5) בתתי הנושאים האחרים אותם בדקנו: ההכשרה, הפיתוח המקצועי ותוכניות התערבות. בתת הנושא יחסי צוות לא נמצא אף מאמר.
6. לא נמצאו חוקרים ומחקרים העוסקים בפדגוגיה ומקיפים את הנושאים הבאים:
  - דרכי עבודה במסגרות הגיל הרך המתמקדות בסדר היום, וארגון הסביבה החינוכית,
  - פעילות הילדים בגן (חצר הגן כמרחב פעילות ייחודי, פעילות בחומרים, מפגש, פעילויות בקבוצות קטנות, פעילויות מונחות או חופשיות)
  - 6. פעילות ילדים על פי גישות חינוכיות מיוחדות הרווחות בעולם: כמו וולדורף, מונטסורי, החינוך הקיבוצי, הדיאלוגי, הדמוקרטי, חינוך מקיים, חינוך על פי תנועת ההאטה, חינוך (מגזרי).
  - 7. על אף שקיימת הסכמה בדבר הצורך המחקרי בתחום, חסר גוף שיתכלל את המענה לצורך זה.



## מקורות

אושרוב י', וקליינר מ' (2019). **רישוי מקצועות בישראל**. נייר מדיניות. מכון אהרון למדיניות כלכלית.

המרכז הבין תחומי הרצליה.

שפירו, ש', שרר, מ', קורין-לנגר, נ', ווייס, ע' (2002). התפתחות מקצוע העבודה הסוציאלית בישראל. **חברה ורווחה**, כ"ב(2), 135-152.